

УДК 37.013.42:316.621(477)

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Грисюк О.М.

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

У статті запропоновано методологічний аналіз категорій, які мають значення для розвитку соціальної активності особистості. Представлено бачення щодо розуміння сутності суб'єктної позиції особистості у суспільстві, вказано на актуальність усвідомлення сфер життєдіяльності у яких розкривається активність людини. У тексті окреслено напрямки формування соціальної активності молоді, подано особливості рівнів соціального ствердження молоді особистості. Автором розкрито специфіку, роль та вказано на особливості соціального культурного середовища у формуванні активної позиції та соціальних якостей особистості; окреслено можливості музичного мистецтва у розвитку соціальної активності особистості. Підкреслено важливість педагогічного керівництва процесом розвитку соціальної активності особистості на засадах «педагогіки партнерства».

Ключові слова: особистість, активність, соціальна активність особистості, соціальне культурне середовище, музичне мистецтво, педагогіка партнерства.

Постановка проблеми. В умовах бурхливих соціальних перетворень, які відбуваються у світі, розвитку українського суспільства, що характеризується значними змінами в соціально-економічній сфері, виникає гостра потреба в соціально активних членах зі стійкою особистісно значущою позицією, що вільно орієнтуються у наявній соціально-економічній та політичній ситуаціях, здатні ухвалювати рішення і досягати результату відповідно до поставленої мети, брати на себе відповідальність за свої вчинки. За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі [15, с. 4]; готові до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [16]. Відтак, формування особистості, яка здатна перетворитися з об'єкта на суб'єкт суспільних відносин, зумовлюється наявністю такої якості як соціальна активність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природа соціальної активності особистості, характер якої визначається суспільними цілями діяльності, досліджено такими науковцями Е. Ануфрієвим, Л. Архангельським, Л. Орбан-Лембриком, А. Серьогіним, Г. Смірновим. Соціальна активність у взаємозв'язку з психічним і віковим розвитком особистості глибоко вивчена А. Петровським. Особливості соціальної взаємодії, яка детермінує роль соціального середовища у процесі соціального розвитку особистості, взаємозв'язок універсальної загальнолюдської місії соціокультурного середовища, розкрито у працях філософів В. Афанасьєва, І. Бестужева-Лади, І. Кона, О. Семашка та інших. Проблемою впливу музики на розвиток людини займалися В. Зубарев, Г. Шастак, І. Назаренко, І. Клімук, О. Сапожнік, О. Середюк.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що в науці проведені фундаментальні дослідження про функціональне призначення музики та її вплив на людину (А. Вахеметс, Ю. Давидов, Н. Дмитрієва, М. Коган, А. Натев, С. Плотніков та інші), на наш

погляд, недостатньо звертається уваги на проблеми застосування музичного мистецтва як одного з сучасних засобів соціалізації людини. Відтак, **головною метою нашої статті** обрано теоретичний аспект розвитку соціальної активності особистості.

Виклад основного матеріалу. З соціолого-педагогічної точки зору, категорія «особистість» розглядається як соціальна характеристика людини, представлена стійким комплексом якостей, властивостей, набутих внаслідок включення її до системи суспільних відносин [13, с. 54] та під впливом відповідної культури суспільства і конкретних соціальних груп, до яких належить індивід [18]; як продукт суспільного розвитку і залучення індивіда до системи соціальних відносин за допомогою активної предметної діяльності і спілкування. Індивід стає особистістю у процесі освоєння соціальних функцій і розвитку самосвідомості, тобто усвідомлення своєї самототожності і неповторності як суб'єкта діяльності й індивідуальності, але саме як члена соціуму [12, с. 19].

Людина під час взаємодії з зовнішнім світом проявляє той чи інший вид активності, у якому відтворюються і формуються її психічні властивості. За такого підходу «активність є безпосередньою рушійною силою розвитку особистості» [10, с. 21]. Починаючи з відображення зовнішніх впливів у дитини, і продовжуючись у процесі людської діяльності, активність сприяє розвитку особистості. Основу активності особистості становлять потреби, які виступають рушійною силою її розвитку. Відтак, про активність можна говорити водночас як про форму вираження потреб людини, вияву її соціально-психологічних властивостей, так і про «характеристику особистості як суб'єкта життєдіяльності» [9, с. 15].

Особливе значення приділяється розвитку активності особистості (у широкому розумінні): як міри цілеспрямованого, планомірного пізнання, здатності до спілкування, свідомої трудової та соціальної діяльності, перетворення навколишнього середовища й себе за законами краси. У контексті нашого аналізу набуває актуальності усвідомлення сфер життєдіяльності у яких активність людини розкривається, а саме: спілкування, пізнання, предметно-практична діяльність, духовно-практична діяльність, спорт, гра [8, с. 134].

Зростання активності особистості перебуває в залежності від культури суспільних відносин, які визначають загальний рівень і характер розвитку в людині суспільного. Відтак, активність особистості спрямована на суспільно значущі перетворення у соціумі є її соціальною активністю.

Соціальна активність – системна соціальна якість, у якій виражається і реалізується глибина і повнота зв'язків особистості із соціумом, рівень перетворення її на субект суспільних відносин [13, с. 55]. У світлі сучасних бачень категорія розглядається: як одна з найважливіших умов соціалізації особистості у процесі виховання, навчання і самовиховання, під час якого людина усвідомлює себе в суспільстві як особистість [14, с. 148]; як характеристика способу життєдіяльності соціального суб'єкта, що полягає у свідомій спрямованості його діяльності на перетворення соціальних умов відповідно до нагальних потреб, інтересів, цілей та ідеалів, у висуванні й реалізації соціальних ініціатив, участі у розв'язанні актуальних соціальних завдань, формуванні особистісних соціальних якостей [11, с. 19]; як здатність соціального суб'єкта до цілеспрямованої взаємодії з навколишнім середовищем у процесі якої відбувається перетворення і середовища, і суб'єкта [7, с. 12]; як педагогічний феномен і як багатоглибке відображення розвитку особистості та соціокультурного середовища як соціально-педагогічний фактор, який стимулює здатність молоді людини до творчості, вольових актів, продуктивного спілкування [5], що проявляється в активній життєвій позиції.

Соціальна активність особистості – це свідомі і цілеспрямовані діяльність особистості та її соціально-психологічна якість, яка є діалектично взаємозумовленою, визначає і характеризує ступінь або міру персонального впливу суб'єкта на предмет, процеси і явища навколишньої дійсності [4, с. 9]. Методологічно важливою, на нашу думку, є теза, що сама особистість, і умови її діяльності, і соціальне середовище, в якому вона діє, кожного разу є іншими, змінними, не завжди прогнозованими.

На основі аналізу багатьох підходів формування соціальної активності молоді розглядається у кількох напрямках, зокрема: виховання соціально активної особистості, здатної виконувати функції громадянина України й, водночас, спілкуватися в багатокультурному середовищі; особистості, яка володіє нормами моралі свого народу, його національною культурою, традиціями, звичаями; особистості, яка уміє ставити цілі та досягати їх, працювати в команді й здатна до високоефективної праці у сфері матеріального та духовного виробництва.

Соціальна активність дає змогу молодій особі ствердитися на двох рівнях. Внутрішній рівень дає можливість людині відчувати себе потрібною у суспільстві, що сприяє усвідомленню особистості важливості й незамінності. На такому, духовному рівні, формується цілеспрямованість, окреслюється спектр дій, що зменшує ризики потрапляння до сект та різних кримінальних угруповань. Соціальна активність виявляється у таких якостях, як: індивідуальність, відповідальність, ініціативність, самостійність, незалежність, комунікабельність і безконфліктність у спілкуван-

ні, спільна творча діяльність, прагнення надати допомогу і підтримку людям, винахідливість і творчість.

На зовнішньому рівні соціально активні люди ініціативні в усіх сферах життя, впевнені у своєму майбутньому, частіше досягають успіху в професії та житті. Варто вказати, що такі люди, зазвичай, об'єднуються за схожістю своїх цілей у соціальні групи, молодіжні рухи та об'єднання, що сприяє новим знайомствам, зв'язкам, розширенню їх світогляду.

Отже, соціальна активність формується і розвивається завдяки внутрішнім силам людини під впливом зовнішніх факторів. Результатом є засвоєння соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються якості особистості, поведінка у побуті, мова, здатність до творчості, сприйняття і засвоєння культури свого народу. Відтак, набуває актуальності проблема впливу соціально-культурного середовища.

В умовах динамічного сучасного суспільства соціальне середовище визначається дослідниками як: сукупність матеріальних, економічних, соціальних, політичних і духовних умов існування, формування і діяльності індивідів та соціальних груп; фактор, що визначає спрямованість життєвих потреб, інтересів, цінностей, реальну поведінку особи, процес її самовизначення і самореалізації [14, с. 262]; оточуючий зовнішній соціальний світ (соціум) – норми, закони, правила, традиції, які впливають на людину або соціальну групу [17, с. 148].

У контексті нашого аналізу розуміємо соціокультурне середовище як багатофункціональне, багатогатне, спільне поле, що охоплює не лише професійний чи побутовий, інформаційний чи освітній простір, але й пронизує всю життєдіяльність особистості, формує певний спосіб життя. Методологічного значення набуває розуміння соціокультурного середовища не як простого поєднання культурного і соціального середовищ, а як інтегрованого соціального простору, в якому всі сфери взаємодіють, взаємовпливають у вихованні молоді і взаємодоповнюють одна одну.

Сучасній людині важче стає орієнтуватися у світі, виходячи тільки з досвіду свого особистого життя. Розвиток суспільства залежить від «реалізації дружніх взаємодій між людьми, – пише К. Майнцер. – Це означає, що необхідно брати до уваги новий тип складності, пов'язаної з людською інтуїцією і людськими емоціями. Старі ідеали раціональності, абстраговані від цих істотних складових людського життя, повністю ігнорують світ людини» [6, с. 55]. Напрошується висновок, що важко знайти більш ефективні засоби, які дають можливість розвивати соціальну активність особистості, ніж музичне мистецтво.

Л. Виготський писав, що коли ми сприймаємо будь-який твір мистецтва, нам здається, що ми виконуємо виключно індивідуальну реакцію, пов'язану тільки з нашою особистістю [2, с. 285]. Вчений зазначав, що до соціальної психології цей акт не має жодного відношення. Якщо музика не диктує безпосередньо тих вчинків, які повинні за нею слідувати, то все ж від її основної дії, від того напрямку, який вона дає психічному катарсису, залежить і те, які сили вона додасть життю, що вона вивільнить і що відтіснить углиб [2, с. 286].

Музичне мистецтво може розглядатись як суспільно-культурна форма інформаційно-семантичного впорядкування смислових, філософсько-естетичних, соціально-оцінних, художньо-мистецьких аспектів взаємозв'язків людини з оточенням, виражених в гармонізованому звучанні. Відтак, соціалізуюча функція музики полягає у задоволенні основних соціальних потреб, властивих сучасній молодій людині, а саме: спілкування з однолітками, пошук однодумців, самоідентифікація з собі подібними, пошук нових ідеалів і цінностей, компенсація соціальної невідзначеності своєї позиції в суспільстві.

Своєрідність молоді як особливої соціально-вікової групи полягає в тому, що вона знаходиться в стані переходу від переважно об'єкта громадського впливу до переважно суб'єкта соціально-перетворюючої діяльності. Спонукає до роздумів теза, що соціальне становлення сучасної молоді «не потребує надмірної опіки з боку дорослих, держави. Їй, передусім, необхідно лише створити належні умови для плідної праці, навчання і відпочинку, допомогти відчувати власну гідність, віру у свої сили, реалізувати бажання власною працею досягти кращого життя, а не пасивно очікувати його» [1, с. 19].

Слушним у контексті досліджуваної проблеми є зауваження Т. Качалової про те, що соціальний

розвиток молоді має бути керованим процесом, який не передбачає маніпулювання їхньою свідомістю [3, с. 62], а має на меті створення необхідних умов, добір ефективних засобів, що забезпечують ефективний розвиток соціальної активності сучасного молодого покоління. Відтак, педагог має надати можливість молодій особі самостійно зробити вибір дій і прийняти відповідальність за їх виконання та допомогти визначити об'єкт, на який буде спрямовано діяльність, максимально сприяти виявам пошукової активності для вибору оточення, яке б забезпечило самовираження і самореалізацію.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи сказане підкреслимо, що зростання активності особистості перебуває в залежності від культури суспільних відносин, які визначають загальний рівень і характер розвитку в людині суспільного. Значення музичного мистецтва у цьому процесі, особливо у сучасному його існуванні, не викликає заперечень. Втім, проведений аналіз не окреслює всіх аспектів обраної проблеми. Подальших розвідок вимагають особливості та умови розвитку соціальної активності молоді на засадах «педагогіки партнерства», що передбачає: повагу до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіру у відносинах дотримання зв'язку «діалог – взаємодія – взаємоповага», розподілене лідерство, орієнтацію на принципи соціального партнерства.

Список літератури:

1. Бітаєв В.А. Людина і соціокультурне середовище: проблема взаємо-адаптації / В.А. Бітаєв // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності (Альманах). – К.: Знання, 2000. – С. 81–90.
2. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский. – Минск : Современное слово, 1998. – 480 с.
3. Качалова Т.Г. Концептуальні основи проблеми формування соціальної активності студентів (дидактичний аспект) / Т.Г. Качалова // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2012. – №34. – С. 55–62.
4. Коган В.З. Человек в потоке информации / В.З. Коган. – Новосибирск: Наука (Сибирское отделение), 1981. – 186 с.
5. Косовець В.І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища села [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Василь Іванович Косовець; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ. – 2009. – 204 с.
6. Майнцер К. Сложность и самоорганизация. Возникновение новой науки и культуры на рубеже века / К. Майнцер // Вопросы философии. – 1997. – № 3. – С. 48–61.
7. Мордкович В.Г. Социальная активность: суть и споры / В. Г. Мордкович // Социальная активность. – Челябинск. – 1976. – Вып. 3. – С. 3–25.
8. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / А.В.Мудрик; Под ред. В. А. Сластикина. – 5-е изд., доп. – М.: Изд. центр «Академия», 2005. – 200 с.
9. Орбан-Лембрик Л.Є. Соціальна психологія: Навчальний посібник / Л.Є. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2005. – 448 с.
10. Рувинский Л.И. Теория самовоспитания: учеб. пособие / Л.И. Рувинский. – М.: Изд-во Моск.ун-та, 1973. – 263 с.
11. Соціологічна енциклопедія / укладач В.Г. Городяненко. – К.: Академвидав, 2008. – 456 с.
12. Соціологія: словник термінів і понять / Упорядники: Біленький С.А., Дебой В.М., Козловець М.А., Котвицький А.А., Саух І.В., Федоренко В.О., Цибульський В.О., Жаловага В.О. / за заг. ред. С.А. Біленького і М.А. Козловця – К.: Кондор, 2006. – 372 с.
13. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В.В. Радула. – К.: «ЕксОб», 2004. – 304 с.
14. Тематичний словник – довідник з соціології / за ред. В.Кохана; укл. А.Александрова, С.Буга, Ю.Ткачук та ін. – Чернівці: Чернівецький нац.ун-т, 2009. – 112 с.
15. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе : [учеб. пособие для студ. пед. ин-тов] / Г.И. Щукина. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.
16. <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>
17. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
18. https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_середовище

Грисюк Е.Н.

Национальный университет «Черниговский коллегіум» имени Т.Г. Шевченко

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье предложен методологический анализ категорий, которые имеют значение для развития социальной активности личности. Представлено точку зрения ученых на понимание сущности субъектной позиции личности в обществе, подчеркивается важность осознания сфер деятельности, в которых раскрывается активность человека, очерчены направления формирования социальной активности молодежи. В статье раскрыто особенности уровней социального самоутверждения молодой личности. Автор раскрыто специфику, роль и указано на особенности социальной культурной среды в формировании активной позиции и социальных качеств личности. Автор подчеркнул возможности музыкального искусства в развитии социальной активности личности.

Ключевые слова: личность, социальная активность личности, социальная культурная среда, музыкальное искусство, педагогика партнерства

Hrysiuk E.N.

T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»

THE DEVELOPMENT OF THE PERSONALITY'S SOCIAL ACTIVITY: THE THEORETICAL ASPECT

Summary

The article attempts to offer the methodological analysis of the categories that are important for the development of the personality's social activity. The scientists' view concerning the understanding of the essence of the personality's subjective position in the society is represented; the relevance of awareness of spheres of life, which reveal the human's activity, is pointed at; the directions of formation of the youth's social activity are outlined. The article attempts to the peculiarities of the levels of the young personality's social assertion are revealed. The author reveals the specifics, role and features of the social cultural environment in the formation of an active position and social qualities of the personality, outlines the possibilities of musical art in the development of the personality's social activity. The author emphasizes the importance of pedagogical leadership in the process of development of the personality's social activity on the principles of «partnership pedagogy».

Keywords: personality, activity, the personality's social activity, social cultural environment, musical art, partnership pedagogy.